وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
پژوهشکده ادبیات

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عرب

عنوان پایان نامه

رویکرد جامعه شناختی رومانتیسم در شعر معاصر عرب

استاد راهنما
دکتر عبد الحسین فرزاد

استاد مشاور
دکتر قیس آل قیس

پژوهشگر
نسیبه شیدیان اکبر

اردیبهشت ۱۳۸۸

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
پژوهشکده ادبیات

هیئت داوران در تاریخ ۸۸/۲/۲۷ پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عرب خانم
نسیبه شیدیان اکبر

تحت عنوان
رویکرد جامعه شناختی رومانتیسم در شعر معاصر عرب

را بررسی کردند و پایان نامه با درجه عالی به تصویب نهایی رسید

استاد راهنما دکتر عبد الحسین فرزاد

استاد مشاور دکتر قیس
آل قیس

استاد داور دکتر رادفر

استاد داور دکتر انصاری

رویکرد جامعه شناختي رمانتیسم

در شعر معاصر عرب

پایان نامه کارشناسي ارشد زبان و ادبیات عرب

پژوهشگر :نسیبه شیدیان اکبر

استاد راهنما :دکتر فرزاد

استاد مشاور :دکتر قیس آل قیس

چکیده ۹-۱۲

فصل اول

۱-۱گذري بر تاريخ جهان عرب ۱۳-۱۴
۱-۲عوامل موثر در نهضت ادبي ۱۴-۱۵

فصل دوم
۲-۱ کلاسيسم ۱۶-۱۷
۲-۲ ويژگي ها ي کلاسيسم ۱۷
۲-۳ مشاهير کلاسيسم ۱۸
۲-۴ نيو کلاسيك ۱۸
۲-۵ مشاهير کلاسيك جديد ۱۸-۱۹
۲-۶ ويژگي هاي کلاسيك جديد ۱۹
۲-۷ رئاليسم ۱۹-۲۰
۲-۸ تفاوت هاي رئاليسم با رومانتيسم ۲۰
۲-۹ مشاهير رئاليسم ۲۰
۲-۱۰ناتوراليسم ۲۰ -۲۱
۲-۱۱ سمبوليسم ۲۱
۲-۱۲ مشاهير سمبوليسم ۲۱
۲-۱۳ ويژگي هاي سمبوليسم ۲۱
۲-۱۴سورئاليسم ۲۲

۲-۱۵ پارناس
۲۲-۲۳
۲-۱۶ ويژگي هاي پارناس
۲۳
۲-۱۷ تفاوت ها
۲۳

فصل سوم

۳-۱ رومانتيسم
۲۴
۳-۲ مفاهيم رومانتيسم در ادبيات غرب
۲۵
۳-۳ عوامل موثر در ظهور رومانتيسم در ادبيات غرب
۲۵
۳-۴ مشاهير رومانتيسم اروپا
۲۶
۳-۵ مفاهيم رومانتيسم در ادبيات عرب
۲۷
۳-۶ عوامل موثر در ظهور رومانتيسم در ادبيات عرب
۲۷
۳-۷ تاثيرات رومانتيسم غرب در ادبيات عرب
۲۸
۳-۸ مشاهير رومانتيسم در ادبيات عرب
۲۹
۳-۹ ويژگي هاي عمومي رومانتيسم
۳۰-۳۱

فصل چهارم

۴-۱ خليل مطران پيشواي كلاسيك جديد
۳۱-۳۲
۴-۲ آزاداندیشي در اشعار خليل مطران
۳۳-۳۴
۴-۳ عشق در اشعار خليل مطران
۳۷-۳۹
۴-۴ طبيعت در اشعار خليل مطران
۳۹
۴- ۵ حزن و اندوه در اشعار خليل مطران
۳۹

فصل پنجم

۵-۱ مکتب دیوان
۴۰-۴۱
۵-۲ ویژگي هاي مکتب دیوان
۴۱
۵-۳ عقاد
۴۱-۴۲
۵-۴ ویژگي هاي عقاد
۴۲
۵-۵ آثار عقاد
۴۲
۵-۶ آزاداندیشي در اشعار عقاد
۴۳
۵-۷ عشق در اشعار عقاد
۴۳
۵-۸ حزن و اندوه در اشعار عقاد
۴۳-۴۵
۵-۹ عبد الرحمن شکري ۴۵
۵-۱۰ ویژگي هاي اشعار شکري
۴۶
۵-۱۱ آثار شکري
۴۶-۴۷
۵-۱۲ آزاداندیشي در اشعار شکري
۴۷
۵-۱۳ عشق در اشعار شکري ۴۷
۵-۱۴ طبیعت در اشعار شکري
۴۷

۵-۱۵ حزن و اندوه در اشعار شکري
۴۸-۵۰
۵-۱۶ ابراهیم عبد القادرمازني
۵۰
۵-۱۷ آثار مازني
۵۰-۵۱
۵-۱۸ ویژگي هاي مازني
۵۱
۵-۱۹ حزن و اندوه در اشعار مازني
۵۱-۵۳

فصل ششم

۶-۱ انجمن آپولو
۵۳
۶-۲ ويژگي هاي مكتب آپولو
۵۳-۵۴
۶-۳ ابوشادي
۵۴
۶-۴ آثار ابوشادي
۵۴
۶- ۵ ويژگي هاي اشعار ابوشادي
۵۴
۶ - ۶ آزاداندیشي در اشعار ابوشادي
۵۵-۵۶
۶-۷ عشق در اشعار ابوشادي
۵۶-۵۵
۶-۸ طبیعت در اشعار ابوشادي
۵۶
۶-۹ حزن و اندوه در اشعار ابوشادي
۵۶-۵۷
۶-۱۰ابو القاسم الشابي
۵۷
۶-۱۱ ويژگي هاي اشعار ابو القاسم الشابي
۵۸
۶-۱۲ آزاداندیشي در اشعار ابو القاسم الشابي
۵۸-۶۱
۶-۱۳ عشق در اشعار ابو القاسم الشابي
۶۱-۶۴
۶-۱۴ طبیعت در اشعار ابو القاسم الشابي
۶۴-۶۷
۶-۱۵ حزن و اندوه در اشعار ابو القاسم الشابي
۶۷-۷۳
۶-۱۶ الیاس ابوشبکه
۷۳
۶-۱۷ ويژگي هاي اشعار الیاس ابوشبکه
۷۳-۷۴
۶-۱۸ آثار الیاس ابوشبکه
۷۴
۶-۱۹ آزاداندیشي در اشعار الیاس ابوشبکه
۷۶-۷۹
۶-۲۱ عشق در اشعار الیاس ابوشبکه
۸۲ -۸۰

۶-۲۲ طبيعت در اشعار الياس ابوشبكه
۸۲
۶-۲۳ حزن و اندوه در اشعار الياس ابوشبكه
۸۲-۸۶
۶-۲۴ عمر ابوريشه
۸۷
۶-۲۵ ويژگي هاي اشعار عمر ابوريشه
۸۷-۸۸
۶-۲۶ آثار عمر ابوريشه
۸۸
۶-۲۷ آزاداندیشي در اشعار عمر ابوريشه
۸۸-۹۰
۶-۲۸ حزن و اندوه در اشعار عمر ابوريشه
۹۱-۹۳
۶-۲۹ ابراهيم ناجي
۹۳
۶-۳۰ ويژگي و آثار ابراهيم ناجي
۹۴
۶-۳۱ آزاداندیشي در اشعار ابراهيم ناجي
۹۴-۹۶
۶-۳۲ عشق در اشعار ابراهيم ناجي
۹۶-۹۸
۶-۳۳ طبيعت در اشعار ابراهيم ناجي
۹۸-۹۹
۶-۳۴ حزن و اندوه در اشعار ابراهيم ناجي
۹۹-۱۰۰
۶-۳۵ علي محمود طه
۱۰۰-۱۰۱
۶-۳۶ آثار علي محمود طه
۱۰۱
۶-۳۷ ويژگي هاي اشعار علي محمود طه
۱۰۱
۶-۳۸ آزاداندیشي در اشعار علي محمود طه
۱۰۱
۶-۳۹عشق در اشعار علي محمود طه
۱۰۱-۱۰۳
۶-۴۰طبيعت در اشعار علي محمود طه
۱۰۳-۱۰۴
۶-۴۱ حزن و اندوه در اشعار علي محمود طه
۱۰۴
۶-۴۲ نازك الملائكه
۱۰۴
۶-۴۳ عوامل موثر در شاعري نازك الملائكه
۱۰۵

۶-۴۴ آثار نازك الملائكه
۱۰۵
۶-۴۵ حزن و اندوه در اشعار نازك الملائكه
۱۰۶

فصل هفتم

۷-۱ادبيات مهجر
۱۱۰
۷-۲مهمترين ادباي مهجر
۱۱۱
۷-۳ويژگي هاي ادبيات مهجر
۱۱۱
۷-۴ شعر در ادبيات مهجر :
۱۱۲
۷-۴-۱جبران خليل جبران
۱۱۲
۷-۴-۲ آثار جبران خليل جبران
۱۱۲-۱۱۳
۷-۴-۳ و يژگي هاي ادبيات جبران خليل جبران
۱۱۳
۷-۴-۴ آزاداندیشي در اشعار جبران خليل جبران
۱۱۳
۷-۴- ۵ عشق در اشعار جبران خليل جبران
۱۱۵-۱۱۷
۷-۴ -۶ طبيعت در اشعار جبران خليل جبران
۱۱۸-۱۱۹
۷-۷-۴ حزن و اندوه و غربت در اشعار جبران خليل جبران
۱۱۹-۱۲۱
۷-۴ -۸ ايليا ابوماضي
۱۲۱
۷-۴-۹ و يژگي هاي ادبيات ابوماضي
۱۲۲
۷-۴-۱۰آثار ابوماضي
۱۲۲
۷-۴-۱۱ آزاداندیشي در اشعار ابوماضي
۱۲۳

۷-۴-۱۲ تمسخر حاکمان در اشعار ابوماضي
۱۲۵
۷-۴-۱۳ ميهن پرستي در اشعار ابوماضي
۱۳۰-۱۳۳
۷-۴-۱۴ عشق در اشعار ابوماضي
۱۳۳-۱۳۶
۷-۴-۱۵ طبيعت در اشعار ابوماضي
۱۳۶
۷-۴-۱۶ حزن و اندوه در اشعار ابوماضي
۱۳۸-۱۴۲
۷ – ۴ – ۱۷ شاعر القروي
۱۴۲
۷ – ۴ - ۱۸ آزادي خواهي در اشعار شاعر القروي
۱۴۲
۷ – ۴ – ۱۹عشق در اشعار شاعر القروي
۱۴۳
۷ – ۴ – ۲۰ طبيعت در اشعار شاعر القروي
۱۴۳
۷ – ۴ – ۲۱ حزن و اندوه در اشعار شاعر القروي
۱۴۴
۷-۵ نثر در ادبيات مهجر :
۷-۵-۱امين الريحاني
۱۴۵
۷-۵- ۲ و يژگي هاي ادبيات امين الريحاني
۱۴۵
۷-۵ – ۳ آثار امين الريحاني
۱۴۶
۷- ۴-۵ آزاداندیشي در آثار امين الريحاني
۱۴۶-۱۴۷
۷-۵ -۵ طبيعت در آثار امين الريحاني
۱۴۷-۱۴۸
۷-۵ -۶ مخائيل نعيمه
۱۴۸
۷- ۷-۵ و يژگي هاي ادبيات مخائيل نعيمه
۱۴۸
۷-۵ - ۸ آثار مخائيل نعيمه
۱۴۸
۷- ۵ - ۹ آزاداندیشي در آثار مخائيل نعيمه
۱۴۸-۱۵۰
۷- ۵ - ۱۰ طبيعت در آثار مخائيل نعيمه
۱۵۰-۱۵۱

۷ - ۵ -۱۱ عشق در آثار مخائیل نعیمه
۱۵۱-۱۵۲
۷ – ۵ – ۱۲ حزن و اندوه در آثار مخائیل نعیمه
۱۵۲-۱۵۳
۷ – ۵ – ۱۳ نسیب عریضه
۱۵۳
۷ – ۵ – ۱۴ ویژگي آثار نسیب عریضه
۱۵۳
۷ – ۵ – ۱۵ آزادي در آثار نسیب عریضه
۱۵۳
۷ – ۵ – ۱۶ عشق در آثار نسیب عریضه
۱۵۴
۷ – ۵ – ۱۷ طبیعت در آثار نسیب عریضه
۱۵۴
۷ – ۵ – ۱۸ حزن و اندو در آثار نسیب عریضه
۱۵۴-۱۵۷
نتیجه گیري ۱۵۷-
۱۶۲
چکیده فارسي ۱۶۱-۱۶۴
خلاصه الاطروحه باللغه العربیه
۱۶۹-۱۷۵
ABSTRACT
۱۷۶
کتابنامه عربي
۱۷۷-۱۸۰
کتابنامه فارسي
۱۸۱

چکیده
پیدایش هر مکتب ادبي برآیند شرایط و اوضاع اجتماعي ، سیاسي ، فرهنگي دوره اي خاص است که اغلب دنبالة مکتب قبلي یا عکس العمل و طغیاني بر ضد آن است . درواقع ادبیات هر عصر آیینه است که اوضاع سیاسي ، اجتماعي ، فرهنگي و ادبي جامعه را نمایان مي سازد .
در قرن ۱۹- ۲۰ به علت حضور استعمار و انقلاب هاي پي در پي نوعي ادبیات سیاسي و اجتماعي پدیدار گردید که بیانگر دردهاي جامعة عرب بود .علاوه بر آن مردم آن دوران که از سلطة عقل خسته شده بودند ، ضرورت نوعي تجدد ادبي را احساس نمودند و مکتب رومانتیسم را براي بیان اندیشه هاي خود برگزیدند .البته روح و فضاي ادبیات عرب سرشار از اندیشه هاي رومانتیسم است و شالودة این مکتب با سروده هاي امرؤالقیس و شاعران عصر اموي و عباسي پي ریزي شد تا اینکه توسط خلیل مطران و جبران خلیل جبران به اوج خود رسید .
عصر رومانتیسم عصر برتري احساس و عاطفه و توجه به طبیعت و خیال پردازي است . این مکتب قادر است هر موضوعي را که به نحوي با احساسات انساني همراه است را در بر بگیرد و ویژگي خاص آن خیال واقعي است که برگرفته از احساسات واقعي شاعر است . به طور کلي خیال پردازي هاي شاعر دور از زندگي واقعي نیست و از حدود عقل خارج نمي شود . رمانتیسم مکتبي است که بیانگر مبارزه با دنیاي واقعي و رویکردي به سوي دنیاي رؤیاها است . فردگرایي رومانتیسم نتیجة شرایط اجتماعي آن دوران بود و این فردیت سرانجان آنان را به ناامیدي و حزن و اندوه سوق داد و به علت تنهایي رو به رشدي که انسان در زندگي احساس مي کند پژواك این مکتب متوقف نخواهد شد . البته به علت اوضاع نابسامان سیاسي و اجتماعي رومانتسیم در کشور هاي محروم و استعمار زده رشد بیشتري داشت .
مضامین مشترك در میان شاعران مکتب رومانتیسم عرب :
۱- آزاداندیشي و میهن پرستي : از آنجایي که رومانتیسم از لیبرالیسم سرچشمه گرفته است مهمترین دستاورد این مکتب آزادي بیان است . واز آنجایي که مکتب رومانتیسم درفضاي تاریك و غم بار جنگ جهاني اول و دوم و حضور استعمار انگلیس و فرانسه شکل یافت ادباي آن دوره به مقتضاي شرایط جامعه به موضوعات انساني و اجتماعي روي آوردند . خلیل مطران پیشروي شاعراني است که فریاد آزادي خواهي سر مي دادند . او آزادي خواهي را به شعر و ادب منحصر نکرد بلکه آن را به عرصة اجتماع و سیاست

نيز كشانيد . عباس محمود عقاد نيز به عنوان مؤسس مكتب ديوان زندگي بدون آزاداندیشي را با مرگ يكسان مي شمرد . او در بسياري از آثار خود داراي گرايشات ميهن پرستانه بود . ابوالقاسم الشابي از جمله شاعران برجسته اي است كه اوضاع سياسي و اجتماعي جامعه تاثير عميقي در گرايش هاي ميهن پرستانه و آزادي خواهانة او داشت به همين جهت بود كه شاعر اجتماع معروف شد الياس ابوشبكه نيز در سروده هاي خود بر سرنوشت كشور ستمديدة خود افسوس مي خورد و به جهت دوري از وطن همواره در حزن و اندوه به سر مي برد. عمر ابوريشه نيز از جمله **شاعران** برجستة مكتب رومانتيسم است كه **بخش عمدة اشعار** او به موضوعات ميهن پرستانه اختصاص دارد . ادبيات مهجر نيز به گرايشات ميهن پرستانه و آزادي خواهانه توجه خاصي داشت . در واقع مهاجرت شعرا و ادباي مهجر انقلابي بود كه در جهت مبارزه با شرايط ناگوار جامعه انجام شد . شعرا و ادباي مهجر به غلبة روحية مايوسانه و حزن آلود مكتب رومانتيسم را براي بيان افكار و انديشه هاي خود برگزيدند . جبران خليل جبران به عنوان برجسته ترين ادباي مهجر به آزاداندیشي در بعد اجتماعي و فرهنگي توجه خاصي داشت . در واقع ادبيات عرب در قرن ۱۹ -۲۰ متفكري همچون جبران كه به تلاش در راه آزادي فرهنگي و اجتماعي پرداخته است به خود نديده است . او همواره از لبنان و سوريه سخن مي گويد و به شرقي بودن خود افتخار مي نمايد . زندگي بدون آزادي را بي ارزش مي شمارد . ابوماضي نيز همچون ديگر شعراي مهجر هموطنان خود را به ميهن پرستي و مبارزه با استعمار فرا مي خواند و مردم را به جهت سستي و سكوت در راه مبارزه بر ضد استعمار سرزنش مي نمايد . امين الريحاني نيز از ادباي برجستة مهجر بود كه بيشتر به بيان مسائل واقعي كه ريشه در مسائل اجتماعي ،سياسي و فرهنگي داشت مي پرداخت . او به عنوان يك مصلح اجتماعي از قلم خود به عنوان سلاحي براي مبارزه با ظلم و استعمار بهره مي برد . ميخائيل نعيمه نيز كه از ادباي برجستة مهجر بود اعتقاد داشت شعر زماني سودمند است كه به بيان دردها و بيداري عواطف بپردازد . بر همين اساس مبارزه با استعمار از مهمترين مضامين شعري او محسوب مي شود .

۲- بيان حزن و اندوه : توصيف حالات حزن آلود در ميان شاعران رومانتيسم از جايگاه ويژه اي برخودار است . رومانتيسم به رنج و اندوه خود اصالت مي د هد و از آن لذت مي برد . حتي به آن قداست مي بخشد . حزن و اندوه در اشعار خليل مطران به عنوان پيشواي رومانتيسم

جايگاه ويژه اي دارد . او نيز همچون پيشوايان رومانتيسم غرب حزن و اندوه را مقدس مي شمرد . عبد الرحمن شكري نيز **از شعراي برجستة** مكتب ديوان است كه موضوع عمدة اشعار او بيان حزن و اندوه و ناميدي است . ويژگي عمدة اشعار مازني نيز همچون ديگر شعراي رومانتيسم ناميدي و بيان حزن و اندوه است . او خود **را در عرصة**زندگي همچون صخره اي به تصوير مي كشد كه بر اثر ناملايمات زندگي خرد مي شود . ابوشادي نيز به علت دوري از وطن حزن و اندوه خود را به تصوير مي كشد . ابوالقاسم الشابي نيز به حزن و اندوه خود جنبة صوفيانه و فيلسوفانه مي داد و آن را مقدس مي شمارد . او دست يابي به سعادت را غير ممكن مي دانست . الياس ابوشبكه نيز در سروده هاي خود به توصيف حالات حزن آلود خود مي پردازد . مخصوصا در ديوان قيثاره و نداء القلب تحت افكار صوفيانة انجيل بود . او نيز به حزن و اندوه خود جنبة صوفيانه و فيلسوفانه مي داد و آن را مقدس مي شمارد . عمر ابوريشه نيز از جمله شاعران **برجستة مكتب** رومانتيسم است كه **بخش عمدة** اشعار او به بيان و تقديس حزن و اندوه اختصاص دارد . سروده هاي نازك الملائكه نيز سرشار از حزن و ناميدي است او انسان را بازيچه اي در دست قضا و قدر مي داند و دست يابي به سعادت را غيرممكن مي شمارد . جبران خليل جبران نيز به عنوان برجسته ترين اديب مهجرحزن و اندوه را موجب تصفيه و پاكي روح مي داند و به حزن و اندوه جنبة صوفيانه و فيلسوفانه مي داد و آن را مقدس مي شمارد . ابوماضي نيز در بسياري از قصائد خود حالات حزن آلود خود را به تصوير مي كشد . ميخائيل نعيمه نيز كه از ادباي برجستة مهجر بود به حزن و اندوه با ديدگاهي فيلسوفانه و متفكرانه مي نگرد و حزن و اندوه را موجب تصفيه و **پاكي روح مي داند .**

٣- طبيعت : طبيعت نزد شاعران رومانتيسم به معناي **جامعة** ايده آل و زندگي سعادتمندانه است خليل مطران به عنوان پيشواي رومانتيسم طبيعت را همچون موجود زنده اي كه داراي قلب و روح است به تصوير مي كشد . او شاخة خشكيده را نماد عاشق دلسوخته معرفي مي نمايد . عبد الرحمن شكري نيز طبيعت را آموزگاري مي داند كه شيوة عاشقي را به انسان مي آموزد . ابوالقاسم الشابي نيز طبيعت را پناهگاهي براي فرار از مشكلات زندگي مي داند . او در طبيعت به دنبال گمشدة **خود مي گردد و معتقد** است طبيعت قبرستاني است كه حزن و اندوه انسان را در خود دفن مي نمايد . الياس ابوشبكه نيز در سروده هاي

خود به توصيف عرفاني از طبيعت مي پردازد . طبيعت را پناهگاهي براي زدودن حزن و اندوه خود مي داند . ابراهيم ناجي نيز طبيعت را همچون موجود زنده اي كه داراي قلب و روح است به تصوير مي كشد . خورشيد را همچون عاشقي دلسوخته و هجران ديده توصيف مي كند . عشق به طبيعت در ميان سروده هاي علي محمود طه نيز جايگاه ويژه اي دارد . جبران نيز طبيعت را نماد پاكي و جامعة ايده آليست و رمز سعادت و خوشبختي مي داند . وصف طبيعت در سروده هاي ابوماضي نيز جلوة بارزي دارد . ميخائيل نعيمه نيز معتقد بود طبيعت بهترين آبشخوري است كه انديشة مرا سيراب مي كند .

۴- عشق : توصيف حالات عاشقانه از مهمترين موضوعاتي است كه شاعر عرب از دورة جاهليت به آن پرداخته است . البته در عصر جاهليت بيشتر داراي گرايشات مادي و حسي بود . اما در عصر حاضر شعراي رومانتيسم بيشتر به غزل عاطفي و عشق افلاطوني توجه داشتند . خليل مطران نمونة بارز شاعراني بود كه عشق پاك بخش عمدة سروده هاي او را تشكيل مي داد . سعي مطران بر اين بود كه از شعراي عذري عصر عباسي از جمله جميل و قيس نيز پيشي بگيرد :

حبك حتي ينكر الحب رسله
جميلا و قيسا و الاولي استشهدوا قدما

شعراي انجمن آپولو به عنوان برجسته ترين شاعران مكتب رومانتيسم شعر را عرصة ظهور احساس و عاطفه مي دانند . ابوشادي به عنوان موسس اين انجمن عشق را طبيب دردها مي دانست . ابوالقاسم الشابي نيزعشق را همچون پرستشگاهي مقدس مي دانست و به توصيف حالات عاشقانه مي پردازد . ابوشبكه نيز حضور عشقي مقدس را علت اصلي شاعري خود مي داند:لولاك جف شعري في كبدي

او بيشتر به بيان عشق عذري خود مي پردازد و عشق را پلي براي رسيدن به خدا مي داند . او عشق را پلي به سوي خدا مي داند: ـي الي الله في حنانك مرقاه

ابراهيم ناجي نيز معتقد بود مقدس ترين عشق آن است كه پرستش روح هدف باشد نه جسم فاني . او عشق را همچون پرستشگاهي مقدس و پلي به سوي خدا مي داند . عشق را موجب تصفيه و پاكي روح مي داند . علي محمود طه نيز به جهت غلبة عاطفه به شاعر احساس معروف شد . جبران خليل جبران نيز به عنوان برجسته ترين اديب مهجرعاطفه و احساس از مهمترين اختصاصات شعر او بود . او عشق را پلي به سوي پروردگار و سبب تصفيه و پاكي روح مي داند.

۱-۱گذري برتاريخ جهان عرب در قرن ۱۹- ۲۰

جامعة عرب در نيمه اول قرن ۱۸ در اوج عقب ماندگي بود . فقر اقتصادي سياسي و فرهنگي در جامعه بيداد مي كرد با آغاز جنگ جهاني اول (۱۹۱۴ – ۱۹۱۸م) مصيبت مردم چند برابر شد . در اين دوران جامعة عرب به متفكران و انديشمندانی احتياج داشت كه مردم را ياري كنند . جمال الدين اسد آبادي از اولين اندشمندانی بود كه متوجه استعمار شد . او معتقد بود علاج امت عرب در بازگشت به اصول و احكام دين است . (منيف ، ۱۹۸۰م ، ص ۲۷۲) بعد از جنگ جهاني اول به سرعت جنبش هاي استقلال طلبانه آغاز شد كه ابتدا از مصر آغاز شد و طولي نكشيد كه لبنان و عراق و سودان را فرا گرفت . بر اثر همين جنبش ها بود كه اولين قانون اساسي در ۱۹۰۸م تصويب شد . از جملة اين انقلاب ها انقلاب شريف حسين بود كه در ۱۹۱۶م انجام شد و ضربة بزرگي بر پيكر عثمانيان بر جاي گذاشت . رفته رفته آتش انقلاب ها شعله ورتر شد و مقدمات نهضت ملي وادبي رافراهم نمود . (د.حليم احمد ، ۱۹۷۸م ، ص ۴۸) در همين دوره بود كه شعر سياسي و ملي شكل گرفت . رفاعه الطهطاوي كه رهبر اين جنبش ملي بود اشعار ميهن پرستانۀ بسياري سرود از جمله :

يا صاح حب الوطن
جليه كل فطن
محبه الاوطان
من شعب الإيمان

الرافعي ، ۱۹۶۶م ص ۱۴

(اي دوست عشق به ميهن بيانگر هوشمندي هر انسان زيركي است ، عشق به ميهن از پايه هاي ايمان است)

ميان اوضاع سياسي و اجتماعي هر جامعه اي با اوضاع ادبي و فرهنگي آن ارتباطي مستقيم وجود دارد زيرا ادبيات هر عصر آيينه اي است كه اوضاع جامعه را نمايان مي سازد . در واقع انقلاب هاي پي در پي موجب ايجاد نوعي ادبيات سياسي و اقتصادي مي شود كه بيانگر درد هاي جامعة عربي بود .

در اين دوره تاريخ مصر از نظر سياسي به سه بخش تقسيم مي شود:

1-حملة فرانسويان به مصر (۱۲۱۳- ۱۲۱۶ه) (۱۷۹۸-۱۸۰۱م): ناپلئون در اين مدت خدمات بسياري در مصر انجام داد . ۴۸ نفر از علما و دانشمندان فرانسوي را با خود به مصر آورد. انجمن ملي و ميهن پرستي مشتمل از ۱۰ نفر از بزرگان مصر تاسيس كرد . در اين دوره انقلاب هاي بسياري به وقوع پيوست . اولين انقلاب در جمادي الاول ۱۲۱۳ ه بود كه رهبر آن شيخ السادت بود. در مدت اين ۵ سال اشغال ۵ حاكم بر سر كار آمدند كه آخرينشان احمد خورشيد بود . محمد علي كه سردار سپاه آلباني بود از ظلم و ستم حاكم بر جامعه بهره برد و خود را به عمر مكرم كه يكي از انقلابيون برجسته بود نزديك ساخت و سرانجام به حكومت رسيد .

۲- حكومت خانوادة محمد علي : (۱۲۲۰- ۱۳۷۱ه) (۱۸۰۵- ۱۹۵۲م) كه شامل حكومت محمد علي ، ابراهيم بن محمد علي ، عباس اول ، سعيد پاشا ، اسماعيل پاشا ، توفيق ، عباس دوم ، حسين كامل ، احمد فؤاد ، فاروق بن فؤاد ، احمد فؤاد بن فاروق بود

۳-از ۱۳۷۱ه -۱۹۵۲ م تا امروز (خفاجي ، ۱۹۹۲م ج۱ ص۳-۲۴) .

زماني كه محمد علي به حكومت رسيد به تاسيس مدارس نظاميه و سپس مدرسة پزشكي در قصر ابن العين و ابي زعبل پرداخت . براي درمان سپاهيان خود بيمارستاني تاسيس نمود. از سال ۱۸۱۳-۱۸۲۸م هيأت هاي علمي بسياري را به ايتاليا فرستاد . البته هدف محمد علي از اين اقدامات نظامي و فرهنگي، هدفي انساني نبود بلكه مي خواست براي خود امپراطوري بزرگي تاسيس كند . (ضيف ،۱۹۶۱ م ، ص ۱۵-۴۰) به همين دليل بعد از اينكه از رسيدن به اهداف خود ناكام ماند از آموزش دست كشيد . (عنايت ،۱۳۷۰ه صص ۱۳-۱۴)

در دورة عباس اول جنبش علمي متوقف شد تا اينكه در دورة اسماعيل رونق يافت . (ابي فاضل ، ۱۹۹۲م صص۵-۲۰) درعصر محمد علي نهضت علمي رونق يافت و در زمان اسماعيل نهضت ادبي گسترش يافت . (ركابي ،۱۹۷۴م ص ۲۵۵) در واقع نيمة دوم قرن ۱۹ عصر جنبش فكري و ادبي در مصر بود اگر چه ناكامي سياسي در اثر شكست انقلاب عرابي در ۱۸۸۲م نصيب آنان شد .(طه حسين ، ۱۹۸۰م ص ۴۴۱) (الدسوقي ، ۱۹۷۰ م ص ۸۳) اين شكست باعث ايجاد روحية

ناامیدانه در میان مصریان شد و رفته رفته مقدمات تولد مکتب رومانتیسم را در میان آنان ایجاد کرد .

۱-۲ عوامل مؤثر در نهضت ادبي :

1-گشوده شدن کانال سوئز در زمان اسماعیل نقش مهمي در حیات سیاسي و فرهنگي مصر داشت . (خفاجي ، ۱۹۹۲م ، ص ۱۸۰)

2- آگاهي مصریان از زندگي علمي و مادي اروپائیان درتغییر ذوق ادبي آنان تاثیر زیادي داشت. (ضیف ، ۱۹۵۹م ، ص ۴۲)

3-طلیعة نهضت ادبي با ظهور انقلاب عرابي در ۱۹ سپتامبر ۱۸۸۱ م برابر بود. این انقلاب آغاز تحولي عظیم در هوشیاري سیاسي مصریان بود . رهبر آن محمد عرابي بود که هدف عمدة او نابودي استعمار و استبداد بود . (هیکل ، ۱۹۸ م ، ص ۱۳۵) (عقاد ،۱۹۶۵م ، ص۸)

۵- نهضت ترجمه اولین گامي بود که در قرن ۱۹ ادبیات مصر را به شکوفائي رساند . این نهضت ابتدا علمي بود و توسط استادان مدارس پزشکي انجام شد حتي بعضي از این استادان به تالیف کتاب هاي پزشکي و علمي اقدام نمودند . البته تالیف کتاب در این دوران ضعیف بود اما به تدیج رونق یافت . (خفاجي ، ۱۹۹۲م ، ج۱ ، ص۱۶-۷۳) اما بعد از مدتي نهضت ادبي نیز رونق یافت . فتحي زغلول پاشا (۱۹۱۴م) یکي از مشهورترین مترجمان بود . در این دوران تالیف نمایشنامه هاي اجتماعي و فرهنگي نیز رونق بسیاري یافت . (احسان عباس ، ۱۹۸۲م ، ص ۲۷-۳۳) البته در ابتدا نهضت ترجمه ضعیف بود تا اینکه محمد علي در ۱۸۳۶ م مدرسة زبان را تاسیس کرد و موجبات شکوفایي نهضت ترجمه را فراهم ساخت . (الرکابي ، ۱۹۷۴م ، ص ۲۷۹- ۲۸۴)

۶-گسترش صنعت چاپ از جمله عواملي بود که از عمده ترین پایه هاي نهضت ادبي معاصربه شمار مي رود . چاپخانه بولاق از مهمترین چاپخانه ها به شمار مي رفت که در زمان اسماعیل گسترش یافت و در اوج شکوفایي بود . (الرکابي ، ۱۹۷۴م ، ص ۱۷۱-۲۶۹)

۷- روزنامه نیز نقش مهمي در برانگیختن احساسات مردم داشت و از پایه هاي نهضت ادبي معاصر بود علاوه بر آن نقش عمده اي در تقویت زبان عربي فصیح داشت . اولین روزنامة مصري د رسال ۱۷۹۸م توسط ناپلئون به زبان فرانسوي چاپ شد . بعد از یك ماه روزنامة دیگري نیز چاپ نمود که اولي خبري- سیاسي و دومي علمي بود . محمد علي نیز الوقائع المصریه را از۱۸۲۸م به مدت ۳۵ سال به چاپ رساند . در زمان اسماعیل این جنبش رونق بسیاري یافت و روزنامه ها و مجلات سیاسي ، فرهنگي و علمي بسیاري به چاپ رسید.
سیاسي: الاهرام ،المقطم ، المؤید ، النیل ، الوطن ، اللواء ، التنکیت ، الطائف .
علمي ادبي : الآداب ، الازهر ، الاصلاح ، الفتي ، الفرائد ، البستان ، المقتطف ، الهلال ، پزشکي : الشفاء ، الفوائدالصحیه .
به طوري که تا سال ۱۹۰۰ م به ۱۶۷ عدد رسید . (خفاجي ، ۱۹۹۲م ، ج۱ص۲۲-۳۱۱)
۸- در زمان حملة فرانسویان تنها مدرسه الازهر در مصر وجود داشت . اما محمد علي مدارس بسیاري بنا کرد . زماني که محمد علي به حکومت رسید به تاسیس مدارس نظامیه در سال ۱۸۲۵ و سپس مدرسة پزشکي ۱۸۲۶م در قصر ابن العین و ابي زعبل پرداخت . در زمان اسماعیل نیز دارالعلوم در سال ۱۸۷۱م تاسیس شد به تدریج دانشگاه نیز رونق یافت . (الرکابي ، ۱۹۷۴م ، ص ۲۶۹) در نیمة دوم قرن ۱۹ درهاي تمدن بر روي لبنان گشوده شد و مدارس نصراني و ماروني بسیاري نیز برپا شد . جرجي زیدان ماروني ها را اولین گروهي مي داند که به رشد تعلیم و تربیت در لبنان همت گماردند . (زیدان ، ج۴ ص ۳۶) بعد از آن نیز یسوعیان به گسترش آن همت گماردند . (الاب لویس شیخو ، ۱۹۲۴م ، ج۱ ، ص ۷۴) به طوري که تعداد مدارس تا سال ۱۸۸۳م به ۱۴۷۳ مدرسه رسید (انطونیوس ، ۱۹۸۰م ، ص ۱۰۶)
۹ - انجمن هاي علمي و ادبي و دانشگاهها : پیشینة تاسیس انجمن هاي ادبي به زمان مامون باز مي گردد . اما اولین انجمن در شرق بعد از عصر انحطاط توسط ناپلئون تاسیس شد که شامل ۴۸ نفر از علما بود . بعد از خروج ناپلئون نیز مجمع

اللغه العربيه در دمشق تاسيس شد . (الركابي ، ۱۹۷۴م ، ص ۲۷۸- ۲۷۹)
۱۰- محمد الكتاني معتقد است : نهضت ادبي زماني جلوه گر شد كه ادبيات مرحلة تقليد را پشت سر نهاد و به نوآوري روي آورد . (الكتاني ، ۱۹۹۰م ، ج۱، ص ۳۳۸)
نوآوري داراي ريشه اي كهن مي باشد كه تعيين تاريخ دقيق آن غير ممكن مي باشد
(طه حسين ، ۱۹۸۴م ، ص ۲۵) البته به اجماع بسياري از صاحب نظران اولين نشانه هاي نوآوري را در شعر عربي به اوايل عصر عباسي نسبت مي دهند . (خفاجي ، ۱۹۵۳، ص ۹)
(هداره ، ۱۹۸۳م ، ص ۲۱۷) ابونواس از جمله شعراي اين عصر است كه سرودن قصيده به سبك قديم را مورد تمسخر قرار مي دهد . (البستاني ، ۱۹۸۴م ، صص ۷۶-۷۷)

۲-۱ كلاسيسيسم

كلاسيسيسم قديمي ترين مكتب ادبي است كه درلاتين به معناي طبقۀ نخست جامعه و در عربي به معناي الاتبائيه معروف است . (الايوبي، ۱۹۸۴م، ص۶) كلاسيسيسم در لغت به معناي كهن و قديمي و در ادب به معناي مقيد ماندن به اسلوب قديم است . (اميل زولا و ...، ۱۹۸۷ م ، ص۳۲۸) كلاسيسيسم عبارت است از بازگشت به هنر قديم يونان و روم است . (سيد حسيني ۱۳۷۱ه ص ۲۱) (الايوبي ، ۱۹۸۴م ، ص۳۴) ادباي كلاسيسيسم اعتقاد داشتند : شعر بايد تابع طبيعت و عقل باشد . (زرين كوب ، ۱۳۶۹ه ، ص۴۴۲)
شكوفائي نمايشنامه و ادبيات تمثيلي از دستاوردهاي اين مكتب است . (الكيلاني ، ۱۳۷۶ه ، ص ۸۵)
ارسطو، دانته ، دكامرون از اولين پايه گذاران كلاسيسيسم محسوب مي شوند . (الايوبي،۱۹۸۴م ، ص ۷۴)
البته ريشه هاي كلاسيسيسم در اشعار اؤس بن حجر و امرؤالقيس نيز مشهود است . (طه احمد ابراهيم ، ۱۹۸۸م ، صص ۹۱- ۹۲) با اين تفاوت كه در آن دوران به عنوان مكتب شناخته شده نبود .
در ادبيات كلاسيسيسم عقل سلطان مطلق است و ادباي كلاسيسيسم به پيروي از شيوۀ پيشينيان مي پردازند معيار آن نيز شيوائي لفظ و به كار بردن تعبيرات محكم و واضح است . (خفاجي، ۱۹۸۵ م ، ص۲۲)

کلاسیسیسم جنبهٔ محدود اریستوکراسي داشت و تنها طبقهٔ ممتاز جامعه مورد توجه بود . این مکتب ابتدا در ایتالیا متولد شد اما در فرانسه رشد یافت و به شکوفایي رسید . البته ادباي فرانسه موفق تر بودند ایتالیائي ها با ترجمه هاي متعدد از فن شعر ارسطو و فن شعر هوراس زمینهٔ پیدایش مکتب کلاسیك را فراهم ساخت ولي تا سال ۱۶۷۴ م که کتاب فن شعر بوالو منتشر شد نویسندگان اثر مهم قابل توجهي خلق نکردند .(غنیمي الهلال ، ۱۹۹۸ م ، صص۲۹۸- ۲۹۹) (خفاجي ، ۱۹۸۵م ، ص۲۲)

۲-۲ ویژگي هاي کلاسیسیسم

1-خردگرائي
2-التزام به رعایت اصول
3-سنت گرائي(سید حسیني ،۱۳۷۱ه ، ص ۱۷۸)
4-تقلید از طبیعت
5-ایجازو وضوح
6-نظم و یکپارچگي (میر صادقي ، ۱۳۷۶ ه ، صص ۲۱۳-۲۱۶)
7-تکیه بر نیروي تفکر و منطق (شکیب انصاري ، ۱۳۷۶ه ، ص۶۹)
8-توجه به موضوعات اجتماعي و انساني و افسانه اي و مدیحه سرائي (خفاجي ، ۱۹۸۵م ص۲۲)

۲-۳ مشاهیر کلاسیسیسم

در فرانسه پیر کورني (۱۶۰۶-۱۶۸۴م) ، (جان راسین(۱۶۳۹-۱۶۹۹ م) ، (جان دي لافونتن (۱۶۲۱-۱۶۹۵ م) از مشاهیر کلاسیسیسم به شمار مي روند .

۲-۴ نیو کلاسیسیسم

در پایان قرن ۱۹ شاعراني چون خلیل مطران اشعاري را به وجود آوردند که از لحاظ شکل ومضمون رومانتیسم و از لحاظ اسلوب کلاسیك محسوب مي شد . به این نوع اشعار کلاسیك جدید « نئو کلاسیك » گفته مي شود . (الایوبي ، ۱۹۸۴م ، صص۳۰۵- ۳۰۶) نئو کلاسیك حلقهٔ اتصال میان قدیم و جدید بود آنها نه به طور کامل از شیوهٔ پیشینیان پیروي مي کردند و نه به طور کامل با ادبیات جدید هماهنگ بودند . البته اولین نشانه هاي نوآوري توسط محمود سامي البارودي (۱۸۳۹- ۱۹۰۴م) پرچمدار کلاسیسیسم انجام شد بارودي میان میراث ادبي گذشته و عصر حاضر ارتباط

برقرار كرد در اشعار او صداي بحتري، متنبي ، و صنوبري شنيده مي شود .(عز الدين اسماعيل ، ۱۹۸۸م ، ص ۲۳)
البته با وجود ويژگي هاي مشترك ميان اين مكتب در غرب و شرق تفاوت هاي بسياري ميان آن ، به چشم مي خورد .(شفيعي كدكني ، ۱۳۵۹ ، ص۴۷)

۲-۵ مشاهير كلاسيك جديد

سامي بارودي ، احمد شوقي ، حافظ ابراهيم به عنوان مثلث كلاسيك جديد در ادبيات عرب شناخته شده اند . در اروپا نيز بوالو نمايندۀ كلاسيك نو در فرانسه مردم را به سلطة عقل فرا مي خواند .
(حسام الخطيب ، ۱۹۸۸م ، ص۱۵۵)
احمد شوقي ، بشاره الخوري ، جواهري ، جميل صدقي الزهاوي ، معروف رصافي ، اسماعيل صبري ، ولي الدين يكن ، حنفي ناصف ، بدوي الجبل ، عمر ابوريشه ، الياس فرحات مشاهير كلاسيك جديد به شمار مي روند . (يوسف عيد ،۱۹۹۴م ، صص۱۲۹- ۱۳۱) (العقاد ،۱۹۶۵م ،ص ۱۳)

لسينگ نيز مشهورترين چهرة ادبي كلاسيسيسم آلمان بود . (زرين كوب ، ۱۳۶۹ه ، ج۲ ،ص ۴۱۹)
درايدن نيز از چهره هاي شاخص انگلستان است . او با وجود اينكه خود را كلاسيسيسم مي ناميد معتقد بود براي اينكه زيبايي هاي عظيم قرباني نشوند بايد اصول ادبي را منعطف كرد .

۲- ۶ ويژگي ها ي كلاسيك جديد

۱- عقل گرايي
۲- پيروي از سبك قدما
۳- پرداختن به انواع ادبي قديم
۴- حفظ وزن و قافيه
۵- عدم وحدت موضوعي
۶- پرداختن به شعر مناسبات از مهمترين ويژگي هاي اين مكتب مي باشد .
(الايوبي ، ۱۹۸۴ م ، صص۲۵۷- ۲۵۸) (العقاد ،۱۹۸۲م ، صص ۱۷-۲۹)

۲-۷ رئاليسم

رئاليسم در حقيقت به معناي آزاد انديشي در مكتب رومانتيسم مي باشد كه بعد از جنگ جهاني دوم ظاهر شد . در واقع پيدايش رئاليست برابر است با سرآغاز افول